

RZUT OKA NA HISTORIĘ HISTORII MYŚLI EKONOMICZNEJ JAKO DYSCYPLINY AKADEMICKIEJ

Andrzej Mielcarek

Katedra Historii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu
Szczecińskiego w Szczecinie
Kierownik: dr hab. inż. Andrzej Mielcarek, prof. US

Słowa kluczowe: historia nauki, historia myśli ekonomicznej
Key words: history of science, history of economic thought

S y n o p s i s. Opracowanie przedstawia rozwój historii myśli ekonomicznej jako dyscypliny akademickiej. Etapy rozwoju określają daty wydania podstawowych dzieł, miejsce tej dyscypliny w programach kształcenia, pojawianie się czasopism i stowarzyszeń.

WSTĘP

Proces wyodrębniania się ekonomii jako dyscypliny naukowej sięga XVIII wieku. W ciągu XIX wieku stała się ona dyscypliną akademicką. Instytucjonalizacja ekonomii polegała na stawianiu się odrębnym przedmiotem studiów, powstawaniu czasopism i stowarzyszeń ekonomistów. W wielkim skrócie opracowanie przedstawia wyodrębnianie się historii myśli ekonomicznej – historii doktryn ekonomicznych etapami określanymi przez ważniejsze publikacje i artykuły, powstawanie stowarzyszeń, a także znaczenie tej dyscypliny jako przedmiotu na studiach ekonomicznych. Nie zajmowałem się zasadniczo uzasadnieniami znaczenia tej dyscypliny.

TWORZENIE KATEDR NAUK EKONOMICZNYCH NA WYŻSZYCH UCZELNIACH W XIX W.

Katedry ekonomii powstawały już w latach dwudziestych XIX w. w Oxfordzie (1825 r.), Cambridge (1828 r.) i Dublinie (1832 r.). O ich małym znaczeniu miały świadczyć, według Williama Jamesa Ashleya [1908, s. 21] niskie płace. Praca w tej dziedzinie była więc traktowana jedynie jako odskocznia do pracy w administracji rządowej lub do kariery politycznej. William Stanley Jevons zatrudniony w Owens College (1866-1876) kierował jeszcze katedrą, w której obok ekonomii politycznej była także logika i filozofia moralna.

W końcu lat osiemdziesiątych i początku dziewięćdziesiątych XIX w. z wielu dotychczasowych stanowisk wykładowców utworzone zostały katedry ekonomii w Toronto (1888 r.), Liverpoolu (1891 r.) i Glasgow (1896 r.). W 1891 r. powołano do życia w Anglii dwa czasopisma ekonomiczne *Economic Journal* i *Economic Review*, co umożliwiło rozwinięcie

kariery naukowej na polu ekonomii. Ponadto, duży wkład do ekonomii mieli działający poza uczelniami dziennikarze i badacze utrzymujący się z prywatnych środków [Ashley 1908, s. 22]. W innych krajach miało miejsce podobne zjawisko. W latach dziewięćdziesiątych XIX w. powstały czasopisma ekonomiczne we Francji, w Stanach Zjednoczonych, w Danii i w Niemczech [Dzionek-Kozłowska 2007, s. 46].

Ekonomia zyskiwała status samodzielnej dyscypliny naukowej przez wyodrębnienie jej nauczania z nauk moralnych, które wcześniej obejmowały etykę, prawo, historię i ekonomię. W 1895 r. utworzono London School of Economics, a w 1903 r. School of Commerce przy Uniwersytecie w Birmingham. Alfred Marshall dokonał reformy kształcenia ekonomistów w Cambridge. Doprowadził też do utworzenia Wydziału Nauk Ekonomicznych i Politycznych na uniwersytecie w Cambridge w 1903 r. W projekcie egzaminu końcowego na stopień bakałarza, w drugiej części dotyczącej ekonomii wymienił jako temat 5. historię doktryn ekonomicznych, obejmującą też doktrynę socjalistyczną [Dzionek-Kozłowska 2007, Aneks I, s. 404-405]. Znalazł tam więc miejsce dla heterodoksji.

Samodzielna Katedra Ekonomii Politycznej powstała na Wydziale Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego w 1885 r. Kierował nią Mieczysław Bochenek [Lityńska 1992, s. 31]. Na Uniwersytecie Lwowskim powołano w 1869 r. Katedrę Ekonomii Społecznej, którą kierował Leon Biliński, a w 1892 r. powstała II Katedra Ekonomii społecznej zajmująca się wyłącznie ekonomią polityczną. Powierzono ją Władysławowi Ochenkowskiemu [Historia nauki polskiej 1992, s. 288].

Pierwsze czasopismo poświęcone ekonomii – „*Ekonomista*” – było wydawane jako miesięcznik w Warszawie w latach 1865-1874. Kwartalnik pod tym samym tytułem ukazywał się od roku 1900 [Kowalik 1992, s. 54, 96, Garlicka 1981, t. I, s. 114-127].

HISTORIA MYŚLI EKONOMICZNEJ W XIX I W PIERWSZEJ POŁOWIE XX W.

W piątym wydaniu *Encyklopedii Britannica* z 1817 r. John Ramsey McCulloch napisał wstęp do hasła „ekonomia polityczna”, który w 1825 r. został opublikowany jako osobny tekst – *The Principles of Political Economy*. W części była to historia myśli ekonomicznej [Moore 2000, s. 435].

Jednakże Jean-Baptiste Say nie polecał ekonomistom zajmowania się historią ekonomii, ponieważ był to według niego w większej części zbiór obalonych teorii. Wobec tego nie mogły już mieć one znaczenia dla nauki ekonomii, a dla ekonomistów zajmowanie się nimi było stratą czasu [Ingram 1907, s. 10]. Wyraził więc opinię współcześnie podzielaną przez wielu ekonomistów, o czym będzie mowa poniżej.

Wyodrębnianie się historii myśli, czy też historii doktryn ekonomicznych, znajdowało swój wyraz w odpowiednich publikacjach. Często dołączano do podręczników ekonomii część historyczną. Tutaj najbardziej interesują nas prace i czasopisma poświęcone wyłącznie historii doktryn lub myśli ekonomicznej. Zaczęły się one ukazywać już pod koniec lat dwudziestych XIX w. Pierwszą publikacją poświęconą wyłącznie historii myśli ekonomicznej była praca Jérôme-Adolphe Blanqui'ego z 1837-1838. Jego droga zawodowa i naukowa prowadziła przez studia filologiczne i ekonomiczne (był uczniem Saya), nauczanie i prowadzenie szkoły handlowej w Paryżu. W 1833 r. został profesorem ekonomii politycznej w szkole przemysłowej. W 1838 r. został członkiem Akademii Nauk Moralnych i Politycznych i w tym samym roku wydał historię ekonomii politycznej. Trzecie wydanie tego opracowania ukazało się już w 1845 r. [Blanqui 1845], natomiast piąte wydanie w 1879 r. Niemiecki przekład tej pracy ukazał się w latach 1840-1841 w Karlsruhe, a angielski przekład w 1880 r. w Nowym Jorku [Meitzel 1909, Bd 3, s. 85].

Istotne znaczenie dla rozwoju wiedzy i jej upowszechniania, także o naukach ekonomicznych, miała *Encyklopedia Britannica*. Wyrazem sukcesu Encyklopedii było to, że wiele z jej obszernych haseł przedrukowano jako książki. W latach 1875-1889 ukazywało się dziewiąte wydanie *Encyklopedii Britannica*. Redaktorzy zamawiali artykuły u najwybitniejszych brytyjskich uczonych tej epoki. Napisanie artykułu o ekonomii politycznej, powierzono Johnowi Kellsowi Ingramowi. Ingram studiował i wykładał na uniwersytecie w Dublinie i Glasgow wymowę i literaturę angielską, a także grekę. Był zwolennikiem szkoły historycznej [Ingram 1907, s. 10]. Uważał, że ekonomia powinna być częścią nauki społecznej (socjologii) według koncepcji Comte'a. Opowiadał się przeciw statycznej teorii a na rzecz dynamiki i analizy historycznej. Nie zyskał jednak podobnie wysokiej pozycji jak inni piszący wstępy do artykułów encyklopedii. Miał przy tym swój wkład w rozwój ortodoksji. Będąc uznanym matematykiem, uczył Francisca Y. Edgewortha, jednego z pierwszych ekonomistów posługujących się matematyką. Zaskakujący jest fakt, że Ingram został polecony redaktorowi encyklopedii przez Jevonsa, którego najpierw poproszono o napisanie tego artykułu. Jevons, choć był zwolennikiem ortodoksji, uważał jednak, że badania mogą iść równolegle. Jednakże historycyzmowi przypisywał rolę służebną wobec głównego nurtu [Moore 2000, s. 436-437, 439].

Artykuł o ekonomii politycznej do *Encyklopedii Britannica* w 1885 r. ukazał się jako osobna książka uzupełniona i rozszerzona pod tytułem *History of Political Economy* (Edinburgh 1888). Napisanie historii myśli ekonomicznej Ingram [1907, s. 10] uzasadniał następująco: *Studia historyczne odpowiadają najlepszym dążeniom intelektualnym naszych czasów, których znamieniem jest przewaga historycznego kierunku*. Dzieło to zostało przetłumaczone na niemiecki, rosyjski, polski, francuski, włoski, hiszpański, szwedzki, czeski i japoński [Meitzel 1910, s. 629].

Ingram wskazywał na autorów, z których prac korzystał. Były to wydane w latach 1837-1838 historia ekonomii politycznej, napisana przez J. Adolpha Blanqui i historia ekonomii politycznej napisana i wydana w 1841 r. przez Albana de Villeneuve Bargemonta [Blanqui 1837-38, de Villeneuve Bargemont 1841]. Wcześniejszą jeszcze pracą przywoływaną przez Ingrama jest włoska *Storia della Economia Pubblica in Italia, ossia Epilogo critico degli Economisti Italiani* napisana przez Józefa Pecchio w 1829 r., jako 50. tom dzieła Custodiego Włoscy klasycy pisarze w ekonomii politycznej obejmujący pisma włoskich ekonomistów od 1581 do 1804 r. [Ingram 1891, s. II-III]. Ingram korzystał z pracy wydanej w 1860 r. Juliusza Kautza *Die geschichtliche Entwicklung der National – Oekonomik und ihrer Literatur* i Wilhelma Roschera wydanej w 1874 r. *Geschichte der Nationalökonomik in Deutschland* [Ingram 1891, s. III]. Hans von Scheel w *Handbuch der Politischen Oekonomie* zamieścił historię ekonomii. Po polsku tekst Scheela ukazał się w 1884 r. w *Ekonomii politycznej* – zbiorze tekstów ekonomistów niemieckich, zestawionym przez Józefa Piaseckiego [Piasecki 1884, s. 39-60].

Przeciw Ingramowi wystąpił Joseph Shield Nicolson kierujący katedrą ekonomii politycznej na uniwersytecie w Edynburgu. Zarzucił jego pracy stronnictwo, brak oryginalności i zręczne czerpanie z podręczników Roschera i Kautza, mające wręcz charakter plagiatu [Moore 2000, s. 449].

W drugiej połowie lat sześćdziesiątych XIX w., a więc w okresie rozkwitu ekonomiki (według określenia E. Taylora) na Wydziale Prawa i Administracji Szkoły Głównej w Warszawie wykładał ekonomię Zdzisław Korzybski. W programie znajdowała się *Historia i literatura ekonomii politycznej*. Wykład ograniczał się w dużej mierze do historii polityki gospodarczej. Rzadko odwoływał się do poglądów poszczególnych ekonomistów, a swoje wykłady oparł przede wszystkim na pracy Blanqui'ego [Taylor 1930, t. I, s. 30-31, 36-37, t. II, s. 55].

Pierwszym lub też jednym z pierwszych opracowań historii myśli ekonomicznej, które ukazały się w języku polskim, była wspomniana wyżej historia napisana przez Johna Kellsa Ingrama w 1888 r., która została wydana w Polsce w 1891 r. w przekładzie Zofii Daszyńskiej. W przedmowie tłumaczka stwierdziła, że jest to najlepszy podręcznik. Dowodziła, że historia ekonomii ma większe znaczenie dla ekonomii niż historie innych nauk dla tych nauk. Jej studiowanie jest konieczne, aby objąć całokształt rozwoju nauki i przez to chronić przed popełnianiem błędów w chaosie faktów oraz nie pozwolić przecenić pojedynczych ekonomii i szkół [Ingram 1891, s. I].

Stanisław Grabski i Kazimierz Kelles-Kraus przedstawili przegląd historii ekonomii i socjologii w XIX w, który ukazał się w 1901 r. [Grabski, Kelles-Kraus 1901]. Stanisław Głabiński [1913] potraktował historię ekonomiki jako część wykładu ekonomii.

Hasło „ekonomia polityczna” w *Encyklopedii powszechnej* Samuela Orgelbranda [1899, t. 5] jest w gruncie rzeczy przedstawieniem historii tej dyscypliny, także i w Polsce. Być może pierwszą próbą przedstawienia całej historii myśli ekonomicznej w Polsce był rozdział dołączony do tłumaczenia pracy Alfreda Espinasa (profesora uniwersytetu w Bordeaux), którego dokonało dziewięciu słuchaczy kursów handlowych imienia A. Zielińskiego w Warszawie. Wspomniany rozdział dodał słuchacz kursów przemysłowo-rolniczych Stanisław Dąbrowski [Espinasa 1912].

Zamieszczony w „*Ekonomiście*” z 1918 r. przegląd polskiej literatury ekonomicznej, dokonany przez Stefana Dziewulskiego, a obejmujący pięćdziesiąt lat, nie wspomina o pracach traktujących o historii myśli ekonomicznej. Zamieszczone w tymże numerze artykuły Edwarda Strasburgera i Stanisława Aleksandra Kempnera tworzą w sumie przegląd polskiej myśli ekonomicznej [Dziewulski 1918, Strasburger 1918, Kempner 1918].

W latach dwudziestych XX w. polskie prace z zakresu ekonomii politycznej w Polsce zawierały też części dotyczące historii. Dotyczy to prac Romana Rybarskiego [1924] i Stanisława Grabskiego [1927]. Grabski dołączył do wykładu ekonomii społecznej historię doktryn ekonomicznych, aby ułatwić zrozumienie związku teorii z rozwojem życia społeczno-gospodarczego [Wójcik 1995, s. 138-143].

Edward Taylor wykladał historię ekonomiki od 1919 r. na Uniwersytecie Poznańskim. Na podstawie tych wykładów studenci tworzyli skrypty, w których podawali (w tytułach), od czego się Taylor odzegnał, że je przeglądał i poprawiał [Taylor 1936, Taylor 1991, s. VII].

W 1939 r. jako samoistne wydawnictwo dotyczące historii myśli ekonomicznej ukazała się *Historia ekonomiki polskiej*, a w niej także część dotycząca powszechnej historii ekonomiki napisana przez Stanisława Głabińskiego [1939].

HISTORIA HISTORII MYŚLI EKONOMICZNEJ OD II POŁOWY XX W.

Organizacje studenckie wydawały skrypty z wykładów. Na przykład Bratnia Pomoc z Wyższej Szkoły Administracyjno-Handlowej w Częstochowie wydała wykłady Macieja Święcickiego wygłoszone w latach 1945-46 [Święcicki 1947].

Poprzedni okres pisania dziejów polskiej myśli ekonomicznej zamykała praca Jana Czarkowskiego. Prawie połowę pracy poświęcił on historii wieku XX. Znaleźli się w niej tacy ekonomiści jak: Władysław Bortkiewicz, Władysław Zawadzki, Aleksy Wakar, Adam Krzyżanowski, Oskar Lange, Edward Lipiński, Michał Kalecki, Feliks Młynarski [Czarkowski 1948].

Andrzej Grodek, podsumowując dotychczasowy rozwój historii myśli ekonomicznej w Polsce, skrytykował *Zarys* Czarkowskiego i wskazał, w jaki sposób należy ją opisać, biorąc pod uwagę marksistowską wizję dziejów. Walczył z fałszywą tezą o niesamodzielności polskiej myśli ekonomicznej [Grodek 1951, s. 202-225].

O zakresie prac dyplomowych na seminariach z przełomu lat czterdziestych i pięćdziesiątych informował Włodzimierz Brus na podstawie badań obejmujących ważniejsze ośrodki szkolnictwa ekonomicznego w Polsce. Na seminarium ekonomicznym Uniwersytetu Poznańskiego prowadzonym przez Edwarda Taylora i Stefana Rosińskiego w latach 1946-1950 zostały napisane prace o Johnie M. Keynesie (7 prac), Knucie Wicksellu (4), Léonie Walrasie (4), Josephie Schumpeterze (3), Jean B. Sayu (3) i Karolu Marksie (1). Podobny niedostatek prac o marksizmie stwierdzał Brus w innych katedrach. W Krakowie na prowadzonym przez prof. Jerzego Fiericha seminarium z doktryn ekonomicznych zajmowano się nie tylko Keynesem, Friedrichem von Wieserem, Hansem Mayerem, ale także teorią gier w ekonomii i przedstawicielami behawioryzmu Johnem von Neumannem i Oscarem Morgenstermem [Brus 1951, s. 22].

Podręcznikiem na nowe czasy była historia Edwarda Lipińskiego, której pierwsze wydanie ukazało się w 1950 r. We wstępie do wydania z 1956 r. usprawiedliwiał on niedostatek badań brak przedstawienia wielu ekonomistów, a w przypadku ekonomistów rosyjskich – „niemożnością uzyskania odpowiednich materiałów”. Historia myśli była wówczas wykładana na trzecim lub czwartym roku studiów, ponieważ studiowanie jej wymagało znajomości teorii ekonomii [Lipiński 1957, s. 3-4].

Biorący udział w dyskusji o przedmiocie i zakresie tej dyscypliny Seweryn Żurawicki dokonał przeglądu literatury. Wymienił podręczniki Ingrama, Głębińskiego, Grabskiego i Rybarskiego i skrypt Lipińskiego z 1953 r. Wskazał na brak wyraźnego stanowiska w sprawie przedmiotu i zakresu na gruncie marksizmu-leninizmu. Wspominał o radzieckiej historii ekonomii politycznej Dawida Rozenberga z 1940 r. i o dyskusji w Akademii Nauk ZSRR w 1953 r. o podręczniku historii rosyjskiej myśli ekonomicznej [Żurawicki 1954]. Historię Rozenberga wydano w Polsce jednak dopiero w 1955 r. [Rozenberg 1955].

Edward Taylor podjął po wojnie wykłady na Uniwersytecie Poznańskim. Na życzenie studentów Jerzy Tetzlaw, asystent Zakładu Nauk Ekonomicznych, sporządził skrypt w roku akademickim 1948/49. Przedkładając po każdym wykładzie streszczenie Taylorowi, zmusił go niejako do systematycznej pracy – i jak pisał Taylor – *W ten sposób powstał niechcący, bez z góry powziętego zamiaru, mimo mej woli, pierwszy wcale starannie przeze mnie poprawiony skrypt*. Zwolniony z pracy na uczelni, w latach 1950-1954, zajął się przerabianiem i poprawianiem tego skryptu. Powstała z tego *Historia ekonomiki* w dwóch tomach wydana w latach 1957-1958. Następne wydanie ukazało się w 1991 r. [Taylor 1957, 1958, 1991 s. VII-VIII].

W 1958 r. wydano w Polsce tłumaczenie z francuskiego historii myśli ekonomicznej w XX wieku Emilie Jamesa [1958] napisanej w 1955 r. E. Lipiński wspomina w przedmowie do *Powszechnej myśli ekonomicznej* o „doskonałej” historii doktryn ekonomicznych Amintore Fanfaniego, która została przetłumaczona na język polski i ukazała się w Londynie w 1965 r. [Lipiński 1968, s. 9, Fanfani 1965].

Lata siedemdziesiąte przyniosły wydanie licznych prac poświęconych polskiej myśli ekonomicznej i historię powszechnej myśli ekonomicznej w okresie 1870-1950 [Górski, Sierpiński 1972]. W 1983 r. ukazała się, mająca następnie wiele wydań, synteza Wacława Stankiewicza zawierająca omówienie teorii ekonomicznych prawie do końca lat siedemdziesiątych [Stankiewicz 1983].

Historia myśli ekonomicznej stanowiła tradycyjnie podstawowy przedmiot na uczelniach amerykańskich. W latach pięćdziesiątych XX w. przeprowadzono badania nad studiami ekonomicznymi w Stanach Zjednoczonych na zlecenie American Economic Association. Wśród przedmiotów wymaganych i zwykle wybieranych na studiach magisterskich i doktoranckich teoria ekonomii zajmowała na badanych uczelniach pierwsze miejsce (98 i 95 %), a historia myśli ekonomicznej drugie (37 % i 76 %) [Bowen 1953, s. 105]. 12 % ówczesnych i dawniejszych studentów studiów magisterskich przypisywało dużą wartość historii myśli ekonomicznej. Większą wartość niż historii myśli ekonomicznej przypisywano tylko teorii ekonomii i statystyce. W zestawie podstawowych wymagań występował półroczny kurs historii myśli jedynie na poziomie licencjackim. Historia gospodarcza miała trwać rok na tym poziomie, a teoria ekonomii dwa lata na kursie pierwszego stopnia i rok na drugim stopniu [Bowen 1953, s. 107-108]. Bowen podczas przeprowadzanych rozmów w wielu instytucjach odniósł jednak wrażenie, że historia myśli ekonomicznej traci na popularności. Procentowy udział tych profesorów, którzy uważali, że przedmiot ten powinien być w kanonie był mniejszy od udziału procentowego instytucji, w których przedmiot ten był wymagany lub zwykle wybierany. Nie wynikało to z uznania tego przedmiotu za mniej wartościowy, lecz z konkurencji o czas studentów dla nowych i bardziej technicznych przedmiotów. Howard R. Bowen [1953, s. 115] proponował, aby historia myśli znalazła się w kanonie studiów doktoranckich, natomiast studenci niższych stopni, ze względu na ograniczony czas, mieli się nie wglębiać w ten przedmiot. Dla studentów studiów doktorskich przedmiot ten jest jednym z najlepszych sposobów nauczania teorii ekonomii, daje perspektywę na współczesne teorie i wgląd we wzajemne związki między ideami i zjawiskami.

Badania „obecności” historii myśli ekonomicznej na uniwersytetach zachodnioniemieckich, austriackich i szwajcarskich na początku lat osiemdziesiątych XX w. objęły 54 uniwersytety [Backhaus 1986, s. 62]. Na 27 uczelniach oferowano kursy z historii ekonomii, na 13 nie było takich kursów, a na pozostałych prawdopodobnie była wykładana. Backhaus [1986 s. 62] zgrupował kursy historii myśli ekonomicznej według kategorii, celu i tytułu. Kursów ogólnych naliczył 191, dotyczących okresów w historii myśli – 72, historii subdyscyplin – 57, poszczególnych ekonomistów – 31, poszczególnych problemów – 17 i innych – 8. Historycy myśli ekonomicznej jako drugi obszar zainteresowań badawczych podawali zazwyczaj teorię ekonomii (131), historię gospodarczą (45), systemy ekonomiczne (33), ekonomię ogólną (31) [Backhaus 1986, s. 63].

W NRD studia ekonomiczne prowadzono na wyższych uczelniach ekonomicznych, na wydziałach ekonomicznych uniwersytetów, wydziałach inżynieryjno-ekonomicznych wyższych uczelni technicznych. Do podstawowych przedmiotów zaliczano także historię myśli ekonomicznej [Boroń 1959, s. 392]. Jürgen Backhaus stwierdził, że nie może uwzględnić w swoich badaniach uniwersytetów wschodnioniemieckich ze względu na nieporównywalność programów. Do głównych cech marksistowskiego podejścia, na podstawie pracy Rudolpha z 1984 r., zaliczył on odkrywanie postępowych i zwalczanie wstecznych poglądów, badanie źródeł i elementów teorii wykorzystanych przez Marksa i Engelsa dla tworzenia naukowej i rewolucyjnej teorii, konieczność nowych badań wobec poziom rozwoju, który został osiągnięty przez marksistowską myśl społeczną [Backhaus 1986, s. 63].

Piszący o tej dyscyplinie w ostatnich dziesięcioleciach ubolewają nad ciągłym spadkiem zainteresowania i usuwaniem tego przedmiotu z uniwersyteckich programów nauczania, nie tylko na poziomie magisterskim, lecz także na poziomie licencjackim. Tendencja ta silniej przejawia się w Stanach Zjednoczonych niż w Europie, ale występuje prawie wszędzie [Blaug 2001, s. 145].

Ekonomiści wątpią, czy historia ekonomii jest częścią ekonomii. Podczas gdy historia myśli ekonomicznej jest nauczana na poziomie licencjackim, szczególnie w Stanach Zjednoczonych na wydziałach humanistycznych w Europie i w Japonii, praktycznie znikła z programów na poziomie magisterskim, szczególnie w wysoko notowanych szkołach. Historyk myśli ekonomicznej z trudem może znaleźć tam zajęcie [Palma 2008, s. 94].

W polskim systemie kształcenia ekonomistów historia myśli ekonomicznej zalicza się obecnie do grupy treści podstawowych na II stopniu kształcenia. Efektem takiego kształcenia ma być *wykorzystanie dorobku współczesnej myśli ekonomicznej w analizie i interpretacji zjawisk i procesów makro- i mikroekonomicznych* [Standardy kształcenia]. Przedmiot ten, jak wynika z programu, ma w istocie dać sposobność do przedstawienia przeglądu współczesnych teorii heterodoksyjnych.

Zaobserwowano występowanie dwóch rozbieżnych tendencji. Pomimo wskazanego wyżej spadku prestiżu historii myśli ekonomicznej w Stanach Zjednoczonych i Europie Zachodniej, wzrastała jednak liczba zainteresowanych pracą naukową na tym polu, czemu towarzyszył wzrost liczby publikacji i czasopism. W roku 1969 zostało założone „History of Political Economy”, w 1973 r. – „History of Economics Review”, w 1983 r. – „Research in the History of Economic Thought and Methodology”, w 1990 r. – „Journal of the History of Economic Thought”, w 1993 r. – „European Journal of the History of Economic Thought i History of Economic Ideas” [Blaug 2001, s. 145]. Jak uważa Palma [2008, s. 102] czasopisma te powstały w odpowiedzi na rosnące trudności publikacji w czasopismach głównego nurtu. Publikacje w czasopismach historii myśli ekonomicznej nie zyskują jednak wysokich ocen ani nie cieszą się uznaniem władz wydziałów [Blaug 2001, s. 147].

Inicjatywa wydania czasopisma poświęconego historii myśli ekonomicznej została podjęta w Zakładzie Historii Myśli Ekonomicznej Szkoły Głównej Handlowej [„Kwartalnik Historii Myśli Ekonomicznej”]. Pierwszy numer kwartalnika ukazał się w 2005 r. Inicjatywa okazała się najwyraźniej przedwczesna, ponieważ ukazał się jeszcze tylko jeden numer.

W 1973 r. została założona History of Economics Society. Liczba członków stale rośnie. W Europie działają trzy towarzystwa historii myśli ekonomicznej. Podobne towarzystwa powstały w Japonii i Australii.

Na dwudziestym corocznym zjeździe History of Economics Society w Filadelfii (1993 r.) prezes Karen I. Vaughn ubolewała nad tym, że historycy myśli ekonomicznej muszą usprawiedliwiać się z wyboru przedmiotu badań. Dalej mówiła o małym prestiżu, jakim cieszy się ten przedmiot studiów, a w programach studiów magisterskich uznaje się za stratę czasu czytanie czegoś, co zostało napisane i wydane więcej niż pięć lat wcześniej. Niskiemu prestiżowi towarzyszą wątpliwości ekonomistów co do umiejętności historyków myśli. Zajmowanie się taką „łatwą” subdyscypliną, która nie jest zmatematyzowana, nie operuje technikami statystycznymi, jest według nich stratą czasu. Vaughn widziała znaczenie zjazdów Towarzystwa w tym, że tylko wtedy, raz w roku, mogą doświadczać wspólnoty, której oczekują w życiu akademickim. Nadzieją napawała rosnąca liczba członków Towarzystwa. Zakładało je 210 osób. W 1993 r. liczyło już ponad 500 członków [Vaughn 1993, s. 174-175].

Lekceważenie historii myśli ekonomicznej w Stanach Zjednoczonych i Europie Zachodniej ma wynikać z dążenia ekonomii do naśladowania nauk przyrodniczo-matematycznych. Wszystko, co zostaje uznane za wartościowe zostaje włączone do korpusu wiedzy naukowej. Reszta zostaje odrzucona i jako należąca do historii ignorowana przez ekonomistów. Historia myśli ekonomicznej zostaje odsyłana na takie wydziały jak filozofia lub historia, w podobny sposób, jak to się zdarzyło w przypadku historii fizyki [Palma 2008, s. 94].

Powodem odrzucania historii myśli przez ekonomię głównego nurtu jest, jak twierdzi Palma, brak najnowszej, czyli dotyczącej okresu po II wojnie światowej, historii ekonomii. Wynika to ze zbyt małej odległości w czasie, braku możliwości analizy historycznej i z powodu używania przez ekonomię głównego nurtu aparatu matematycznego [Palma, s. 100-101]. Historia myśli ekonomicznej staje się schronieniem dla heterodoksji i jest używana do krytyki ekonomii głównego nurtu [Palma 2008, s. 100-101]. Podobnego zdania jest Blaug [2001, s. 147], kiedy stwierdza, że historia myśli ekonomicznej budzi zainteresowanie badaczy o filozoficznym nastawieniu, zaś na konferencjach jej poświęconych przewagę mają ekonomiści heterodoksyjni. Konferencje te umożliwiają im dyskusję z innymi naukowcami spoza ich wąskich kręgów.

PODSUMOWANIE

Pierwszy etap pisania historii myśli ekonomicznej zaczął się pod koniec lat trzydziestych XIX w. Drugi etap nastąpił, gdy historia ta pojawiła się jako przedmiot nauczania, czyli co najmniej od początku drugiej połowy XIX w. Na przełomie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX w. nastąpił trzeci etap, kiedy powstały towarzystwa naukowe i czasopisma poświęcone historii myśli ekonomicznej. Nastąpiło to sto lat po tym, jak powstały towarzystwa i czasopisma ekonomiczne. Jednocześnie zmniejszało się znaczenie historii myśli ekonomicznej na wyższych uczelniach i w relacji do nauki ekonomii. Ekonomiści ortodoksyjni nie przywiązują znaczenia do tej dyscypliny. Staje się ona natomiast szczególnym polem zainteresowania ekonomistów heterodoksyjnych, wśród których liczba zajmujących się tą dyscypliną rośnie, rośnie także liczba czasopism i towarzystw naukowych.

Wyrazem wzrostu znaczenia tej dyscypliny w Polsce było tłumaczenie klasycznych podręczników w latach osiemdziesiątych XIX w. Przed I wojną światową pojawiły się polskie podręczniki i rozwijały się badania myśli ekonomicznej w Polsce w przeszłości.

W Polsce od końca lat pięćdziesiątych XX w. pojawiała się znaczna liczba podręczników historii myśli ekonomicznej. Jej pozycja jako przedmiotu nauczania ekonomistów jest nadal wysoka. Nie weszła jednak na etap tworzenia odrębnych stowarzyszeń i wydawania czasopism poświęconych tej dyscyplinie.

Wydaje się, że w Polsce zmniejszanie się znaczenia historii myśli ekonomicznej jako przedmiotu wykładanego na uczelniach ekonomicznych, jeśli uwzględnić proces zachodzący w Stanach Zjednoczonych i w Europie Zachodniej, dopiero nastąpi.

LITERATURA

- Ashley W. J. 1908: *The Present Position of Political Economy in England*, [w:] *Die Entwicklung der deutschen Volkswirtschaftslehre im neunzehnten Jahrhundert*, Duncker & Humblot, Leipzig, XV s. 1-26.
- Backhaus J. 1986: *History of Economic Thought – What For? Empirical Observation from German Universities*, „History of Economics Society Bulletin”, vol. 7, nr 2, s. 60-66.
- Blanqui J. A. 1837-1838: *Histoire de l'économie politique en Europe depuis les anciens jusqu'à nos jours*, Paris.
- Blanqui J. A. 1845: *Histoire de l'économie politique en Europe depuis les anciens jusqu'à nos jours*, Paris.
- Blaug M. 2001: *No History of Ideas, Please, We're Economists*, „Journal of Economic Perspectives”, vol. 15, nr 1, s. 145-164.

- Boroń J. 1959: *Z życia szkolnictwa ekonomicznego w Niemieckiej Republice Demokratycznej*, „Ruch Prawniczy i Ekonomiczny” 21, z. 2, s. 391-393.
- Bowen H. R. 1953: *Graduate Education in Economics*, „The American Economic Review”, vol. 43, nr 4, cz. 2, s. II-XV, 1-223.
- Brus W. 1951: *O stanie nauk ekonomicznych w Polsce*, „Ekonomista” 51, z. 1, s. 8-46.
- Czarkowski J. 1948: *Zarys dziejów myśli ekonomicznej w Polsce*, PAU Kraków.
- Dziewulski S. 1918: *Piśmiennictwo polskie ekonomiczne w ciągu ostatnich lat pięćdziesięciu*, „Ekonomista” I, s. 23-32.
- Dzitonek-Kozłowska J. 2007: *System ekonomiczno-społeczny Alfreda Marshalla*, PWN, Warszawa.
- Ekonomia polityczna 1884: oprac. Józef Piasecki, redakcja „Prawdy”, Warszawa.
- Espinas A. 1912: *Historia doktryn ekonomicznych*, wyd. E. Wyszyński, Warszawa.
- Fanfani A. 1965: *Historia doktryn ekonomicznych: od czasów starożytnych do XIX wieku*, Odnova, Londyn.
- Garlicka A. 1981: *Czasopiśmiennictwo gospodarcze*, [w:] *Encyklopedia historii gospodarczej Polski do 1945 r.*, (red. nauk.) A. Mączak, t. 1, Wiedza Powszechna, Warszawa, s. 114-127.
- Głabiński St. 1913: *Wykład ekonomii społecznej wraz z zarysem polityki ekonomicznej i z historią ekonomiki*, Lwów.
- Głabiński St. 1939: *Historia ekonomiki*, t. II *Historia ekonomiki polskiej*, Towarzystwo Naukowe, Lwów.
- Górski J., Sierpiński W. 1972: *Historia powszechnej myśli ekonomicznej 1870-1950*, PWN, Warszawa.
- Grabski St., Kelles-Krauz K. 1901: *Wiek XIX. Rzut oka na rozwój ekonomii i socjologii w XIX wieku*, Warszawa.
- Grabski St. 1927: *Ekonomia społeczna*, Lwów.
- Grodek A. 1951: *O stanie i najważniejszych zadaniach historii myśli ekonomicznej w Polsce*, „Ekonomista”, z. I, s. 202-225.
- Ingram J. K. 1907 (1891): *Historja ekonomii politycznej*, wyd. D. E. Friedlein, Kraków, wyd. E. Wende, Warszawa.
- Historia nauki polskiej* 1987: (red.) B. Suchodolski, t. IV 1863-1918, cz. I i II, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wyd. PAN, Wrocław – Warszawa.
- James E. 1958: *Historia myśli ekonomicznej XX wieku*, PWN, Warszawa.
- Kempner St. A. 1918: *Idee społeczno-gospodarcze Polski porozbiorowej*, „Ekonomista” I, s. 13-22.
- Kowalik T. 1992: *Historia ekonomii w Polsce 1864-1950*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wyd. PAN, Wrocław – Warszawa – Kraków.
- „Kwartalnik Historii Myśli Ekonomicznej” 2005, nr 1.
- Lipiński E. 1957: *Rozwój myśli ekonomicznej*, PWN, Łódź – Warszawa.
- Lipiński E. 1968: *Historia powszechnej myśli ekonomicznej do roku 1870*, PWN, Warszawa.
- Lityńska A. 1987: *Dzieje ekonomii akademickiej w Krakowie do czasów drugiej wojny światowej*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo PAN, Wrocław – Warszawa – Kraków.
- Lityńska A. 1992: *Dzieje ekonomii akademickiej w Krakowie do czasów drugiej wojny światowej*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wyd. PAN, Wrocław – Warszawa – Kraków.
- Meitzel C. 1909: *Blanqui, Adolphe Jérôme. Handwörterbuch der Staatswissenschaften*, hrsg. J. Conrad, W. Lexis, L. Elster, Edg. Loening, Bd 3. Gustav Fischer Jena.
- Meitzel C. 1910: *Ingram, John Kells. Handwörterbuch der Staatswissenschaften*, hrsg. J. Conrad, W. Lexis, L. Elster, Edg. Loening, Bd 5, Jena.
- Moore G. 2000: *Nicholson versus Ingram on the History of Political Economy and a Charge of Plagiarism*, „Journal of the History of Economic Thought”, vol. 22, nr 4, s. 433-460.
- Olgerbrand S. 1899: *Encyklopedia powszechna*, t. 5, Warszawa.
- Palma N. P. G. 2008: *History of Economics or a selected history of economics?*, „Journal of the History of Economic Thought”, vol. 30, nr 1, s. 93-104.
- Piasecki J. et al. (oprac.) 1884: *Ekonomia polityczna: według prof. B. Beneckego*, Redakcja „Prawdy”, Warszawa.
- Rozenberg D. 1955: *Historia ekonomii politycznej*, PWN, Warszawa.
- Rybarski R. 1924: *System ekonomii politycznej*, t. 1, *Rozwój życia gospodarczego i idei gospodarczych*, Warszawa.
- Standardy kształcenia dla kierunków studiów: ekonomia*, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego www.bip.gov.pl

- Stankiewicz W. 1983: *Historia myśli ekonomicznej*, PWE, Warszawa.
- Strasburger E. 1918: *Historia doktryn ekonomicznych w Polsce Niepodległej. Zarys syntetyczny*, „*Ekonomista*” I, s. 1-12.
- Święcicki M. 1947: *Historia doktryn ekonomicznych*, Częstochowa.
- Taylor E. 1930: *Ekonomika w Szkole Głównej Warszawskiej*, „*Ekonomista*” XXX, t. I, s. 5-33, t. II.
- Taylor E. 1936: *Historja doktryn ekonomicznych*, skrypt przejrany i poprawiony przez Edwarda Taylora, Poznań.
- Taylor E. 1991: *Historia rozwoju ekonomiki*, t. 1, Delfin, Lublin.
- Taylor E. 1957, 1958: *Historia rozwoju ekonomiki*, t. I-II, PWN, Poznań.
- Vaughn K. I. 1993: *Why Teach the History of Economics?*, „*Journal of the History of Economic Thought*”, vol. 15, nr 2, s. 174-183.
- Villeneuve B. A. de 1841: *Histoire de l'Economie Politique*, Guillaumin, Paris.
- Wójcik S. 1995: *Ekonomia społeczna według koncepcji Stanisława Grabskiego*, Wyd. UMCS, Lublin.
- Żurawicki S. 1954: *O przedmiocie i zakresie historii myśli ekonomicznej*, „*Ekonomista*”, z. 4, s. 229-230.

Andrzej Mielcarek

A GLANCE AT THE HISTORY OF ECONOMIC THOUGHT HISTORY AS AN ACADEMIC DISCIPLINE

Summary

The article presents the development of economic thought history seen as an academic discipline. It is organized around publication dates of major works, the place of the discipline in school curricula and appearance of periodicals and societies.

At the end of the 1830s, a French economist J. A. Blanqui published the history of economic thought and at the end in the late eighties J. K. Ingram's history was released. At the beginning of the 20th century there appeared Polish textbooks including also the history of thought in Poland.

The next stage occurred in the 1960s and 1970s. Periodicals and societies of economic historians were established in the USA and Western Europe. It was accompanied by the decrease of the discipline's significance in the education of economists. In Poland the aforementioned institutionalization stage did not occur.

Adres do korespondencji:
dr hab. Andrzej Mielcarek, prof. US
Uniwersytet Szczeciński
Wydział Zarządzania i Ekonomiki Usług
Katedra Historii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej
ul. Cukrowa 8
71-004 Szczecin
tel. (91) 444 31 46
e-mail: andrzej.mielcarek@wzieu.pl